

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Յ Ա Ր Ա Տ Ե Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մարդերու կեանքին մէջ յարատեւութիւնը լայն եւ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ. ան, առաքինութիւն մը ըլլալով հանդերձ, ամենէն առաջ նկարագրի գիծ է, տուեալ անձը յատկանշող: Եւ, աւելի ընդարձակելով այս սահմանումը, կարելի է ըսել թէ ժողովուրդներ իրարմէ զանազանող, տարբերող տարրը՝ յարատեւութիւնն է, անոր յարաբերական ուժգնութիւնը:

Անհատներու պատմութիւնը ցոյց կու տայ թէ ինչպէ՛ս յարատեւութեամբ կարելի է կեանքի բազմաթիւ խոչընդոտներ յաղթահարել, յառաջանալ, բարձրանալ. նոյն ձեւով ալ, ժողովուրդներու դարաւոր պատմութիւնը իրականութեան մէջ վէպն է հաւաքական յարատեւ ձգտումի: Սակայն, յարատեւութիւն ի՞նչ բանի մէջ եւ ի՞նչ նպատակի համար: Պարզ անհատին համար՝ յարատեւութիւնը աշխատանքի մէջ կը կայանայ, այն միջոցին՝ որով կարելի կ'ըլլայ կեանքի հանգիստ ու բարելաւ պայմաններու տիրանալ եւ ըստ այնմ ապրիլ. այս՝ ամենէն սովորական, հասարակաց նկարագրի գիծն է մարդոց մօտ, իրրեւ անհատներ: Այլ քիչ թիւով անձեր են միայն որ իրենց կեանքի ընթացքին կամքի գերազոյն լարումով կը տքնին բարոյականի կամ իմացական նւաճումի՝ որուն բարիքները յետագային պիտի երթան ամբողջ մարդկութիւնը բարելաւելու: Ինչ որ մասնաւորաբար կը նկատուի այսպիսի անձերու մօտ՝ յարատեւութիւնն է, անգույլ աշխատանքը, նպատակակէտին հասնելու:

Եւ ժողովուրդներն ալ, իրրեւ հաւաքականութիւն կամ իրրեւ պետութիւն, նպատակասլաց այդ իտէալին ձգտող ուժեր են, եթէ կ'ուզեն ապրիլ մարդկութեան մեծ ընտանիքին մէջ, տեւել եւ ստեղծել: Անհատներու նման, անո՛նք եւս կրնան ապրիլ «խոտի կեանք»ը, այսինքն հաւաքական միացեալ ճիգերով ձգտիլ բարօր կեանքի, հանգստութեան: Սակայն այդպիսի ժողովուրդներ, իրենց նկարագրին իսկ բերումով, երկարակեաց չեն կրնար ըլլալ ու ենթակայ են բախտի առաջին հարուածէն տապալելու, յաճախ վերստին չկանգնելու պայմանով. այս եղած է ճակատագիրը անհամար ցեղերու, որոնք Պատմութեան մէջ իրենց անունը լոկարձանադրած ու մեկնած են անհետ: Անոնց պակսած է իտէալը, ձգտումը, այն ի՛նչը՝ որ մեզ կը զատորոշէ ու կը տարբերէ կենդանիներէն: Մինչ, միւս կողմէ, մեզի կը պատմուի ցեղերու մասին, որոնք, յաճախ փոքրաթիւ այլ իտէալին բոցէն հրաւառ, իրենց կեանքը տասնեակ դարերու վրայ տարածած են ու հասած մինչեւ մեր օրերը, իրենց հետ բերելով յաջողութիւններու, նուաճումներու փառաւոր պատմութիւն մը:

Այդպիսիներէն է նաեւ Հայր, որուն պատմութիւնը մանաւանդ եղած է սոսկումի, արհաւիրքի, արիւնի անվերջանալի շարաշարում մը. բայց նոյն այդ պատմութիւնը յաղթերզն է նաեւ մեր ժողովուրդին, անոր իրազօրծումներուն, մշտական ճրգտումին, երազներուն եւ յոյսերուն, անոր հաղարարութարիներու հիանալի տոկունութեան, կենսատու պայքարին: «Իէպի արեւներ» նայող Հայուն նայուածքը միշտ դէպի բարձրերը մնացած է, ըստեղծելու եւ ոգեկան կեանքով ապրելու հեռանկարէն չլացած:

* * *

Եւ սակայն, եթէ այսօր անաշտօրէն քննենք մեր կեանքը, այն եղբակացութեան պիտի գանք թէ յարատեւութեան հին առաքինութիւնը սկսած է իր ուժգնութիւնը կորսնցնել, թէ մեր կամքը — թերեւս դարաւոր յարումի իրը հետեւանք —, սկսած է թուինալ, եւ վերջապէս՝ թէ հին խանդավառութիւնն ու նպատակաւոր ձգտումը ա՛լ առաջնակարգ տեղ մը չունին մեր առօրեային մէջ: Եթէ մեզմէ հեռացած է խտէալը, եթէ հին օրերու տենչերը չեն խանդավառեր մեզ, եթէ իրրեւ հայ մնալ ուզելու կիրքը սկսած է մարիլ, այն ատեն ընդհանուր անհոգութիւնն է որ մուտք պիտի գործէ մեր գործերուն մէջ, մեր մտայնութեան մաս պիտի կազմէ, մեր հոգերանութիւնը պիտի ըլլայ, եւ, ի վերջոյ, գառնալով նրկարագրի գիծ, մեզ պիտի առաջնորդէ անփառունակ վախճանի: Ու այդ ընկրկումը անմիջական, յեղաշրջող պիտի չըլլայ, մէկ օրէն միւսը կեանքը պիտի չկերպարանափոխէ, այլ, ինչ որ աւելի սարսափելի է, ան իր թոյնը կաթիլ առ կաթիլ պիտի ներարկէ մեր երակներուն, պիտի չփոթէ մեր պայծառ նայուածքը, պիտի յաղթահարէ մեր կամքը, խլեակներու պիտի վերածէ մեզ, ի վերջոյ ապու համար մահուան հարուածը:

Չենք յարատեւեր մեր աշխատանքներուն մէջ՝ որովհետեւ սկսած ենք չհաւատալ. թերահաւատիլ՝ տակաւին դեռ շատ մօտիկ անցեալին, մեր պատմութեան, մեր ճակատագրին, եւ ապրելու մեր ընդոժին կարողութեան: Առհասական ներքին մեր ձայնը — մեր ժողովուրդին խիղճին ձայնը — ա՛լ անլսելի կը մնայ առօրեայի աղմուկին ու վազքին մէջ, եւ, առ առաւելն, կեցած չփոթու տատանեալ՝ արագօրէն փոխուող աշխարհի մը ու կեանքի պայմաններու առջեւ, չենք գիտեր թէ ի՞նչ կ'ուզենք, ո՞ւր կը տարուինք, ի՞նչ կ'ընենք: Նպատակի եւ խտէալի այս չփոթն է որ մեր քայլերը կը տատանեցնէ, եւ չի ձգեր որ յարատեւենք, աշխատինք հաւաքականօրէն՝ որոշ տեղ մը հասնելու համար:

Ապահովարար սակայն ժամանակը իր հետ նո՛ր գիտակցութիւն եւ նորոգում կամք պիտի բերէ, որովհետեւ կը հաւատանք որ մեր կեանքի տեղատուութիւնը ժամանակաւոր է միայն, եւ թէ նոր օրուան մը հետ նոր խանդավառութիւն եւ յարատեւելու նոր ոգի մեզ պիտի գինեն՝ իրրեւ հայ ապրելու մեր դարաւոր ճիգը վերանորոգելու համար:

Ա. Գ.